ROLUL DE MEDIATOR AL LUI ANTIOH CANTEMIR ÎN RAPORTURILE POLONO-OTOMANE ÎN TIMPUL ÎNCHEIERII PĂCII DE LA KARLOWITZ DIN 1699

CZU: 94:327(560-44:438)"1699"

Ludmila MALAI

Şcoala Doctorală Ştiinţe Umanistice,
Universitatea de Stat din Moldova

ANTIOH CANTEMIR'S MEDIATOR ROLE IN THE POLISH-OTTOMAN RELATIONS DURING THE END OF THE PEACE FROM THE KARLOWITZ, IN THE 1699th YEAR

The complex approach of this subject is realized from the perspective of the impact of the international political relations on the political and legal status of the Country of Moldova at a time when its freedom of action, was limited, and its status was one of object rather than one of subject, in these relations. The events described in this study imposed the rulers of the Ottoman Empire to use Moldovan lords or their advisers in various political or even administrative missions or actions, as in the case of Antioch Cantemir. From this perspective, reflecting the role that Moldovan lords and advisers, played in the increasingly complex system of international political relations, becomes extremely important and relevant from the today's perspective, when the same limited possibilities, require connection to a mainstream and service for a specific purpose.

Keywords: *Moldavia, Rzeczpospolita, Ottoman Empire, Karlowitz 1699.*

Tema propusă are o importanță majoră pentru reliefarea impactului pe care l-a avut schimbarea raportului de forțe internaționale în spațiul central şi sud-est european asupra statutului politico-juridic al Țărilor Române în general şi pentru Țara Moldovei în special.

Evenimentele petrecute în preajma semnării păcii de la Karlowitz din 1699 se încadrează într-o perioadă istorică de mare importanță pentru întreaga regiune. Limitele cronologice se referă şi ele la câteva momente distincte ale acestei perioade. Pe de o parte este vorba de moartea regelui Poloniei, Jan III Sobieski şi sfârşitul fazei active a politicii poloneze în Țara Moldovei. Aceste evenimente le-au succedat pe cele care s-au derulat în perioada imediat următoare cu impact major asupra situației din zonă: bătălia de la Zenta din 1697 şi Pacea de la Karlowitz din 1699 [1].

Jan III Sobieski a ocupat partea de nord a Moldovei, eveniment produs mai degrabă în anul 1686, pe segmentul Neamț-Soroca, iar eliberarea acestui teritoriu şi re-

integrarea în Țara Moldovei s-a produs anume în urma semnării păcii de la Karlowitz. În locul Cameniței, ocupate de turci în 1672, polonezii au cedat vasalului Imperiului Otoman, adică Moldovei, teritoriul ocupat în urma campaniilor lui Jan III Sobieski.

Anume din această cauză, abordarea statutului Moldovei din acea perioadă necesită o nuanțare mult mai atentă. Precedentul Cameniței şi retrocedării acesteia către polonezi în 1699 va avea o repercusiune directă asupra teritoriului Țării Moldovei în perioada următoare, când otomanii, având nevoie de un cap de pod în această parte a Europei, vor transforma ținutul Hotin în raia turcească. Prin urmare, neavând posibilitatea să supravegheze mai bine zona, otomanii au jertfit cu interesele Moldovei, subordonându-şi direct o parte din teritoriul acesteia şi anexându-i teritorii importante şi deposedându-i pe foştii stăpâni de moşiile de acolo. În acest caz, retrocedarea acestor moşii către moştenitorii de drept se va produce doar după 1806, când acest spațiu a intrat inițial temporar sub stăpânirea Țării Moldovei, iar mai apoi direct a fost inclus în componența Imperiului Rus împreună cu întregul spațiu pruto-nistrean, în jos şi până la Marea Neagră [2].

Mai mulți factori au contribuit la cristalizarea unei noi realități geopolitice, care va influența situația politică a Țării Moldovei pentru următoarele secole. Aşadar, declinul evident al Rzeczpospolitei, după moartea lui Jan III Sobieski, în 1696, şi pierderea de către aceasta a statutului de mare putere, va fi cumulat cu însăşi transformarea imensului stat polono-lituanean într-un obiect al relațiilor politice internaționale. Această situație nu numai că nu le va permite polonezilor să se implice şi să trimită armate în Moldova, cum făcuse în perioada 1686-1691 Jan III Sobieski, cu scopul de a-l impune pe fiul său, Iacob, pe tronul Moldovei, dar teritoriul lor însuşi devenise ținta vecinilor. De partea cealaltă, statutul de mare putere la Dunărea de Jos va fi preluat, treptat, chiar dacă la început foarte timid, de noua forță europeană – Rusia. Imperiul Habsburgic, după pacea de la Karlowitz, a ajuns nemijlocit în apropierea Țării Moldovei, anexând Transilvania. Aceste acțiuni ale puterilor creştine vor fi urmate de riposta fermă a Imperiului Otoman, care în pofida înfrângerii de la Zenta în 1697, şi a păcii de la Passarowitz din 1718, va păstra încă cel puțin câteva decenii bune supremația în acest spațiu, iar cu prima ocazie, otomanii vor reveni în forță şi îşi vor recupera cel puțin o parte din pozițiii. Anume aceste evenimente vor avea un impact decisiv asupra situației politice internaționale atât a Țării Moldovei, cât şi a Țării Româneşti. Totuşi, dacă Țara Românească, unde în această perioadă domnea Constantin Brâncoveanu trecea printr-o perioadă de prosperitate, Țara Moldovei trece printr-o perioadă de instabilitate politică, ca urmare a marilor jocuri pe arena politică internațională [3].

În epoca respectivă, se poate constata o continuă degradare a situației din Rzeczpospolita, care pierde pozițiile de altădată şi este înlocuită pe arena politică internațională de alte puteri creştine, precum Imperiul Habsburgic şi Imperiul Rus. Perioada în cauză este pe departe de a fi una limpede. Imperiul Rus în această perioadă avea un interes major – să iasă la Marea Baltică. Încă la mijlocul secolului al XVI-lea, ruşii nu au ezitat să intre în război împotriva Suediei şi să pretindă ieşirea la Marea Baltică. În caz de succes, Imperiul Rus ar fi devenit în sfârşit parte componentă a comerțului

din bazinul baltic, în primul rând, aducătoare de mari beneficii materiale. Începutul Războiului Nordic (1700-1721) va influenţa şi situaţia din Ţara Moldovei. Urmarea firească a interdependenţei acestor factori, va fi mai târziu şi Bătălia de la Poltava din 1709, campania de la Prut a lui Petru cel Mare, şi aventura lui Dimitrie Cantemir de a se folosi de acest război în interes de familie, urmat de exilul său şi nu în ultimul rând Războiul Ruso-Turc 1710-1713 [4], în care Rusia a fost învinsă şi care a arătat în principiu şi limitele acesteia de manevră. Implicarea factorilor de decizie externi va fi urmată de un impact defavorabil Ţării Moldovei. Insuccesele coaliţiei antisuedeze în prima parte a Războiului Nordic va aprofunda criza politică din Rzeczpospolita, apariţia acolo a unei noi „confederaţii" (revolta unei părţi a armatei, revolta nobilimii se cheamă- rokosz). Prin urmare, limita de sus corespunde cu cea de-a doua domnie a lui Antioh Cantemir (1705-1707), după ce în prima domnie (1696-1700), avusese un rol extrem de important în procesul de restituire a Cameniţei către polonezi, dar şi de preluare înapoi a vechilor cetăţi moldoveneşti împreună cu un teritoriu întins care fusese sub supravegherea, mai degrabă, sub administrarea directă poloneză până în 1699.

Corespondenţa din epocă arată rolul extrem de important pe care Antioh Cantemir l-a jucat în derularea evenimentelor din 1699. Aşa la 6 mai, anul 1699 la Babadag, Hagi Iusuf paşa seraschier şi beilerbei de Oczakow îl anunţa pe Stanisław Jan Jabłonowski hatmanul Rzeczpospolita că a primit împuterniciri de a evacua Cameniţa, în vederea cedării acestui teritoriu părţii poloneze, întârzierile le punea pe seama incursiunilor tătăreşti, în aşa condiţii domnul Moldovei Antioh Cantemir aduce la cunoştinţă că va îndeplini cu plăcere misiunea de asistenţă în timpul evacuării forţelor turceşti din Cameniţa. Însă este obligat să aştepte adunarea tuturor oamenilor şi a carelor necesare evacuării cetăţii. În scrisoarea adresată polonezilor, la 8 mai 1699, ruga să se pună capăt stricăciunilor provocate localnicilor de tătari şi polonezi. În aceeaşi zi, Antioh Cantemir scria că misionarii turci ajung la Ţuţora pentru a rezolva problemele prizonierilor polonezi, că să-i aducă până la Nistru [5].

Problema evacuării Cameniţei se tegiversează din cauza lipsei animalelor de tracţiune (taurilor), anunţă caramanul Imperiului Otoman partea poloneză la data de 14 mai, iar la 15 mai comisarii Rzeczypospolitej îl anunţă pe Antioh Cantemir despre pregătirea de a intra în posesia Cameniţei odată cu evacuarea cetăţilor moldoveneşti de către armata regală, şi îi cerea grabnic să vină în suburbiile Cameniţei [6].

La data de 24 mai Antioh Cantemir raportează în corespondenţa către polonezi, două motive care împiedică evacuarea Cameniţei, şi anume atacul de către polonezi asupra trimişilor săi, care aveau cu ei mandat către Caraman paşa cu porunca din partea Înaltei Porţi de părăsire a cetăţii. Un alt motiv al întârzierii a constat în adunarea utilajului necesar părăsirii cetăţii, informând că boii şi carele sunt pregătite şi aşteaptă la Galaţi, iar deja la 2 iunie hatmanul Bogdan Lupu, într-o scrisoare către comisarii Rzeczpospolitej, vorbeşte despre motivele indicate de Antioh Cantemir mai sus, sperând că un nou firman al sultanului să accelereze procesul evacuării şi de îndeplinire a tratatului de pace de la Karlowitz. Confirmarea evacuării se regăseşte şi în memorialul lui Alexandru Mavrocordat, mare dragoman al Porţii, înmânat lui Stanisław Mateusz

Rzewuski starostele de Chełm, în care se vorbeşte că procesul are să se producă în mod paşnic şi liniştit cu eliminarea adversităților de ambele părți. Turcii vor trimite o oştire în număr de 500 de călăreți şi 500 de infanterişti sub conducerea lui Ibraim paşa în scopul asigurării logistice a operațiunii [7]. Pentru transportarea lucrurilor era prevăzut contingentul moldovenesc. Din acest motiv nu e necesară prezența mai multor forțe poloneze în preajma Cameniței [8].

La 15 iunie Stanisław Mateusz Rzewuski (starostele de Chelm), a fost în audiență la vizirul Imperiului Otoman, punându-se în discuție problema Cameniței. Turcii asigură că întârzierea evacuării se datorează ajungerii pea târzii a solului polon, aceştia aşteaptă firmanul sultanului cu porunca pornirii spre Camenița, la 19 iunie Antioh Cantemir scrie către Józef Bogusław Słuszka hatmanul de câmp lituanean, kasztelanul de Vilno, că a primit firmanul aşteptat cu porunca de a participa la evacuarea Cameniței, şi în zilele apropiate va pleca spre Camenița.

La 24 iunie comisarii polonezi au trimis scrisori către solii englezi şi olandezi, ca să grăbească ieşirea turcilor din Camenița, de asemenea, Antioh Cantemir la această dată a primit firmanul de la Înalta Poartă prin care i se porunceşte să plece spre Camenița, îşi exprimă speranța că în conformitate cu tratatul detaşamentele poloneze vor elibera cetățile moldoveneşti, ca urmare, deja la 27 iunie este aşteptat să îşi îndeplinească misiunea [9].

Comisarii polonezi, la 30 iunie 1699, informează senatorii despre caracterul cu două fețe ale turcilor, aceştia nu respectă promisiunile tratatului, aducând la cunoştință că singurul care contribuie la executarea rapidă a prevederilor tratatului cu Înalta Poartă este domnul Moldovei, deoarece s-a implicat deja a doua oară ca mediator în relațiile turco-poloneze, la 1 iulie aceştia îl roagă pe Antioh Cantemir să vină în Camenița, la 8 iulie domnitorul promite, că va ajunge la Nistru, şi va trimite scrisorile comisarilor către S.M. Rzewuski [10].

Solii polonezi la 21 iulie anunță că în Camenița turcii au terminat pregătirile pentru evacuarea tunurilor şi a altor ustensile, iar podul pe Nistru are să fie dat pentru folosire în câteva zile. Au fost adunate animale de tracțiune necesare pentru evacuarea Cameniței.

La 9 august în adresarea lui Michał Radziejowski către Caraman paşa, îl asigură că acum nu mai sunt niciun fel de dificultăți pentru a începe evacuarea Cameniței de către armata turcească şi a cetăților moldoveneşti ocupate de detaşamentele poloneze, astfel la 30 august 1699 Caraman paşa declară – „Am trimis ferman către domnul Moldovei ca să pregătească oameni pentru preluarea cetăților moldoveneşti “, şi cheile cetății au fost în sfârşit predate comisarilor polonezi la 21 septembrie 1699 [11].

Prin urmare, domnul Moldovei din această perioadă, Antioh Cantemir, fiul lui Constantin Cantemir şi fratele ilustrului om de cultură Dimitrie Cantemir, a jucat un rol important în relațiile polono-otomane din acestă perioadă. Atât Rzeczpospolita, cât şi Imperiul Otoman s-au folosit de serviciile lui pentru a stabili noua ordine în regiune. În acest context, se profila şi un nou rol al domnilor români – cel de mijlocitor în relațiile dintre marile puteri. Noua conjunctură politică internațională impunea şi un

nou rol pentru domnii Moldovei. Cu toate că importanța lor pe arena politică internațională a căzut cu mult în comparație cu perioadele anterioare, totuşi acțiunile lor au creat premisele necesare pentru menținerea ființei statale în aceste timpuri extrem de complicate.

Referințe:

1. Despre aflarea Podoliei în componența Imperiului Otoman vezi: KOŁODZIEJCZYK, Dariusz. *Podole pod panowaniem tureckim. Ejalet Kamieniecki 1672-1699*. Warszawa, 1994.
2. A se vedea tratatele polono-otomane în: KOŁODZIEJCZYK, Dariusz. *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th-18th century).* An Annotated Edition of Ahdnames and Other Documents. Leiden, 2000.
3. CIOBANU, Veniamin. *Românii în politica est-central europeană, 1648-1711*.
4. АРТАМОНОВ, Владимир. *Турецко русская война 1710-1713*. Москва, 2019.
5. CONSTANTINOV, V. Documente privitoare la istoria românilor în ediții documentare poloneze recente (II). În: *Anuarul Institutului de Istorie*, VI (2017), pp. 112-121.
6. *Ibidem*, p.114.
7. *Ibidem*, p.116
8. *Ibidem*, p.117.
9. *Ibidem*, pp.117-118.
10. *Ibidem*, p.119.
11. *Ibidem*, p.120.